

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та
Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення
повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії
домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей»
*(реєстр. № 12297 від 09.12.2024)**

***Анотація.** В Інформаційній довідці розглянуто питання удосконалення підстав кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, та окремі питання кримінального провадження у таких справах у контексті проекту Закону України (реєстр. № 12297 від 09.12.2024 р.) (далі – законопроект).*

Проаналізовано відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, положенням чинного законодавства про адміністративну та кримінальну відповідальність, законам України, що регулюють суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей.

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, протидія, запобігання, домашнє насильство, дитина, сталкінг.*

Вступна частина. Ратифікувавши в 1991 році Конвенцію ООН про права дитини і проголосувавши за Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Україна взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання щодо додержання міжнародних стандартів із прав дитини, відповідно до яких повинна забезпечити добробут, охорону здоров'я, житло, освіту для кожної дитини без будь-якої дискримінації, а також захист від будь-яких форм насильства та експлуатації. Заборону будь-якого насильства над дитиною задекларовано статтею 52 Конституції України, а низка норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює підстави відповідальності за посягання на права дитини.

На шляху до євроінтеграції Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція)¹, яка передбачає зобов'язання Сторін вживати необхідних законодавчих або інших заходів для захисту всіх жертв від будь-яких актів насильства.

Основна частина.

Метою законопроекту є імплементація положень Стамбульської конвенції у сфері кримінально-правового та кримінального процесуального реагування на факти насильства, з урахуванням положень Директиви (ЄС) 2024/1385 від 14 травня 2024 року про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_001-11

насильством² та потреб поточної досудової і судової практики у кримінальних провадженнях.

Визнаючи необхідність законодавчого забезпечення повноти імплементації положень актів міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. З огляду на відсутність у національному законодавстві визначення поняття «зброя», пропозиція про віднесення «вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї або погрозою її застосування» до обставин, що обтяжують покарання (пункт 12-1 статті 67 КК України в редакції законопроекту) потребує додаткового роз'яснення та обґрунтування.

Так, судова практика визнає зброєю складні, туристичні ножі, ножі з дерев'яною рукояткою, виготовлені промисловим способом, та які відносяться до виробів господарсько-побутового призначення і не є холодною зброєю, і навіть виокремлює натуральну зброю, якою може бути і кулак, і взута нога. Наприклад, у вироді Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 10 липня 2023 року у справі № 274/6231/22 вказано, що при проведенні судово-медичної експертизи у потерпілого були виявлені тілесні ушкодження, характеристика яких дозволяє вважати, що останні виникли від дії тупої травмуючої, контактуючої, слідоутворюючої поверхні, не залишивши в них яких-небудь специфічних та характерних ознак, що дозволяють ідентифікувати цю поверхню, та могли виникнути при нанесенні ударів натуральною зброєю чоловіка, якою є кулаки, ноги, взуті у взуття³.

2. Викликає сумнів доцільність запровадження окремих підстав відповідальності за схиляння або примушення до каліцтва статевих органів (стаття 121-1 КК України в редакції законопроекту). Так, Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» запроваджено нову редакцію статті 121 КК України: «Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, *каліцтво статевих органів*, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя...». Тобто вимогу Стамбульської конвенції щодо криміналізації каліцтва статевих органів враховано.

3. Концептуально вразливою є пропозиція законопроекту про доповнення КК України статтею 129-1 «Незаконне переслідування (сталкінг)».

² Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401385

³ Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 10 липня 2023 року у справі № 274/6231/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Відповідно до статті 34 «Переслідування» Стамбульської конвенції Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає у повторному здійсненні загрозової поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, було криміналізовано. Загрозова поведінка може проявлятися в постійному слідуванні за особою, небажаному спілкуванні з особою або в доведенні до відома цієї особи факту, що за нею стежать. Це передбачає фізичне слідування за особою, появу на місці роботи, у спортивних або навчальних закладах, а також стеження за особою у віртуальному світі (у чатах, на сторінках соціальних мереж тощо). Небажане спілкування передбачає прагнення до будь-якого активного спілкування з особою за допомогою будь-яких наявних засобів спілкування, зокрема сучасних засобів зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій.

Загрозова поведінка може включати: вандалізм щодо власності особи; залишення ледь помітних слідів контакту з особистими речами особи; напад на домашню тварину особи; підробку або поширення неправдивої інформації в Інтернеті. Будь-який акт такої загрозової поведінки здійснюється навмисно та з наміром викликати у жертви почуття страху. Окрім того, положення статті 34 зазначеної Конвенції поширюються на поведінку, що полягає у «повторюваних значних інцидентах», і мають на меті виявлення злочинного характеру моделі поведінки, окремі елементи якої, під час їх окремого розгляду, не завжди становлять злочинну поведінку. Така поведінка спрямована безпосередньо проти жертви та може, за відповідним рішенням Сторін, визначатися як така, що спрямована проти будь-якої особи, що перебуває в соціальному колі жертви, включаючи членів сім'ї, друзів і колег.

Попри відсутність у законодавстві України визначення поняття «сталкінг», переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, визнаються психологічним насильством. Відповідно до пункту 14 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Підстави притягнення особи до відповідальності за «умисну поведінку, яка полягає в повторному здійсненні загрозової поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку» регламентовано Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та КК України. Так, відповідно до частини першої статті 173-2 КУпАП за умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень,

погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, може бути призначено адміністративне стягнення у виді штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб. Вчинення таких дій особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за частиною першою вказаної статті, тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб (частина друга статті 173-2 КУпАП). У розумінні статті 173-2 КУпАП адміністративна відповідальність може бути застосована, якщо особа завдає психічного насильства у формі погрози, образи або переслідування.

Підстави кримінальної відповідальності за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, передбачені статтею 126-1 КК України.

Окрім того, кримінально караним є порушення недоторканності приватного життя, а саме: незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації (частина перша статті 182 КК України), вчинене повторно або якщо заподіяло істотну шкоду правам, що охороняються законом, свободам та інтересам особи (частина друга статті 182 КК України). За вчинення таких дій передбачено покарання у виді штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або арешту на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на той самий строк.

З огляду на об'єктивні ознаки вчиненого переслідування, особа також може бути притягнута до відповідальності за статтями 129 (погроза вбивством), 162 (порушення недоторканності житла), 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер), 194 (умисне знищення або пошкодження майна), 195 (погроза знищення майна), 296 (хуліганство) КК України.

4. Назва розділу II «Прикінцеві положення» не відповідає вимогам частини восьмої статті 90 Регламенту Верховної Ради України.

Принагідно зазначимо, що запровадження нових підстав кримінальної відповідальності (криміналізація діянь) має здійснюватися з обов'язковим дотриманням принципу економії кримінальної репресії, що передбачає віднесення до числа злочинних лише тих діянь, з якими необхідно боротися

виключно кримінально-правовими засобами. Тобто ступінь суспільної небезпеки цих діянь має бути настільки високим, що застосування інших заходів правового впливу буде малоефективним або безрезультатним.

Висновки. Положення законопроекту не повною мірою відповідають усталеним вимогам законодавчої техніки щодо повноти та правової визначеності нормативно-правового акта, а також узгодженості його приписів із відповідними міжнародно-правовими документами, ратифікованими Україною, що в подальшому перешкоджатиме належній ефективній реалізації законопроекту та досягненню зазначеної у ньому мети.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело*